Συλλογικότητα Νομικών «Αντινομία»
16 December 2021 ·

Το Προσφυγικό και η Προσπάθεια Εργαλειοποίησης του Ευρωπαϊκού Δικαίου από την Ακροδεξιά

1. Εισαγωγή

Η ανακοίνωση της κυβέρνησης σύμφωνα με την οποία η Κυπριακή Δημοκρατία έχει αποστείλει «αίτημα προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη λήψη μέτρων υπέρ της Κυπριακής Δημοκρατίας, συμπεριλαμβανομένης της παραχώρησης του δικαιώματος αναστολής της υποβολής αιτήσεων χορήγησης ασύλου από άτομα που εισέρχονται στη χώρα παράνομα»[1], έχοντας ως υποτιθέμενη βάση το άρθρο 78(3) της ΣΛΕΕ (Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ) αποτελεί κραυγαλέα παραπληροφόρηση, παρουσιάζοντας το προσφυγικό-μεταναστευτικό ως ζήτημα εθνικής επιβίωσης, για σκοπούς εσωτερικής κατανάλωσης και μόνο. Ψέλνοντας το ίδιο παραπλανητικό τροπάριο, το ακροδεξιό, όψιμα κρύπτο-νεοναζιστικό ελαμ κάνει λόγο για «δικαίωση» των θέσεων του, αναπαράγοντας εμμονικά ότι οι μαζικές απελάσεις και επαναπροωθήσεις έχουν τη νομική ευλογία της ΕΕ ή/και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Για άλλη μια φορά ο πρόεδρος του ελαμ στη χθεσινή ομιλία του κατά την συζήτηση του κρατικού προϋπολογισμού στη βουλή έκανε σημαία την αμφιλεγόμενη απόφαση του ΕΔΔΑ ND και NT κατά Ισπανίας επιχειρώντας να δώσει μια ψευτονομικίστικη χροιά στο φασιστικό τους παραλήρημα.

2. Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στην πραγματικότητα, η με οποιοδήποτε τρόπο παρεμπόδιση πρόσβασης στις διαδικασίες ασύλου δεν αποτελεί δικαίωμα αλλά παράνομη ενέργεια. Το άρθρο 78(3) παρέχει στα κράτη-μέλη της ΕΕ μια περιορισμένη νομική βάση: «Εφόσον ένα ή περισσότερα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν επείγουσα κατάσταση, λόγω αιφνίδιας εισροής υπηκόων τρίτων χωρών, το Συμβούλιο μπορεί να εκδίδει, μετά από πρόταση της Επιτροπής, προσωρινά μέτρα υπέρ του εν λόγω κράτους μέλους ή των εν λόγω κρατών μελών. Το Συμβούλιο αποφασίζει μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο». Τα μέτρα στα οποία γίνεται αναφορά στο εν λόγω άρθρο είναι έκτακτα, προσωρινά και σε κάθε περίπτωση δεν μπορούν να εφαρμοστούν μονομερώς, καθώς απαιτείται πρόταση της Επιτροπής και μετέπειτα έγκρισή της από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Πιο σημαντικά όμως, δεν περιλαμβάνουν αναστολή της πρόσβασης στο άσυλο, κάτι που θα καθιστούσε κενό γράμμα τον πυρήνα του διεθνούς προσφυγικού δικαίου: την αρχή της μη επαναπροώθησης. Όπως είδαμε και στο παρελθόν, με την λεγόμενη «προσφυγική κρίση» (όρος στον οποίο οι αιτητές ασύλου αποτυπώνονται ως πρόβλημα κι όχι ως άνθρωποι) να χτυπά την «πόρτα» της Ευρώπης το 2015, τέτοια μέτρα[2] μπορεί να αφορούν μηχανισμό υποχρεωτικής μετεγκατάστασης αιτούντων άσυλο και προσφύγων σε άλλο κράτος-μέλος στη βάση της «αλληλεγγύης» μεταξύ των κρατών-μελών ή/και οικονομική ενίσχυση, όχι όμως άρνηση καταγραφής αιτήσεων ασύλου.

Όπως είδαμε και πρόσφατα, ακόμα και η προβληματική πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για λήψη έκτακτων μέτρων στη βάση του άρθρου 78(3) (της οποίας η έγκριση από το ΕΚ ακόμα εκκρεμεί) για την Λετονία, Λιθουανία και Πολωνία και την «έκτακτη κατάσταση» που αντιμετωπίζουν με τη Λευκορωσία[3], πουθενά δεν αναφέρεται σε αναστολή της πρόσβασης στις διαδικασίες ασύλου, παρά μόνο σε παράταση των προθεσμιών καταγραφής των αιτημάτων ασύλου. Ο πρόσφατος παροξυσμός της κυβέρνησης της ΚΔ με την επίκληση του άρθρου 78(3) δεν ήταν καθόλου τυχαίος. Αποσκοπούσε ακριβώς στο να συμπεριληφθεί η Κύπρος σε ανάλογη πρόταση της ΕΕπ για έκτακτα μέτρα. Το ότι δεν συμπεριλήφθηκε παρά τις «αποστολές αιτημάτων», απλά επιβεβαιώνει τα πραγματικά δεδομένα: ότι το ρατσιστικό παραλήρημα της κυβέρνησης για το «μεταναστευτικό πρόβλημα» δεν είναι των διαστάσεων που επιμένουν να παρουσιάζουν, και προφανώς κανένας ευρωπαϊκός θεσμός δεν το θεωρεί ως φαινόμενο με έκταση και φύση που θα δικαιολογούσαν λήψη έκτακτων μέτρων.

Όπως αναφέρει το άρθρο 78 (3) ΣΛΕΕ, τα έκτακτα μέτρα αφορούν «επείγουσες καταστάσεις». Υποτιθέμενες «έκτακτες καταστάσεις» έχουν χρησιμοποιηθεί από διάφορα κράτη της ΕΕ ως πρόφαση προκειμένου να κάμψουν τις συνήθεις νομικές διαδικασίες και να δικαιολογήσουν τη μη συμμόρφωση τους με τις εθνικές, ευρωπαϊκές ή διεθνείς τους υποχρεώσεις. Στην παρούσα η «επείγουσα κατάσταση» στηρίζεται σε αναληθή στοιχεία, παρουσιάζοντας διογκωμένους αριθμούς αφίξεων και δημιουργώντας έδαφος εθνικής υστερίας, στην προσπάθεια να βρουν (φανταστικό) έρεισμα οι κατασταλτικές κυβερνητικές πολιτικές. Για άλλη μια φορά γίνεται επίκληση στον αόρατο εχθρό που απειλεί την εθνική ταυτότητα, υπό τη μορφή απροσδιόριστα αυξημένων ροών. Η πραγματικότητα ωστόσο είναι διαφορετική, καθώς αφενός οι ροές δεν παρουσιάζουν κάποια σημαντική αύξηση (κατά τον Υπ. Εσωτερικών, για το 2021 μέχρι το Δεκέμβρη γύρω στις 12,000)[4], σε αντίθεση με προηγούμενα έτη (το 2019, 13648 αιτήσεις και το 2020, 7094 αιτήσεις)[5], και αφετέρου δεν προκύπτει από πουθενά έκτακτη ανάγκη υπό την έννοια της ευρωπαϊκής νομολογίας.

Το ισχύον ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου προσφέρει κάποια μέσα και λύσεις για τις περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης όπου μεγάλος αριθμός ατόμων αιτούνται διεθνούς προστασίας ταυτόχρονα[6]. Εντούτοις, τα εν λόγω μέσα του ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, δεν μπορούν και ούτε αποσκοπούν να αντιμετωπίσουν ολιστικά το φαινόμενο της μετανάστευσης και ειδικότερα όσον αφορά τις χώρες στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ όπως είναι η ΚΔ. Το ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου, έχει ως ακρογωνιαίο λίθο τον Κανονισμό του Δουβλίνου, βάσει του οποίου η πρώτη χώρα καταγραφής αιτημάτων ασύλου είναι υποχρεωμένη και για την εξέταση του. Για όσο ισχύει αυτό, μπορούμε να πούμε ότι η ΕΕ εξαντλεί την «αλληλεγγύη» της στη χρηματοδότηση για ανέγερση στρατοπέδων συγκέντρωσης, μετατρέποντας τις χώρες στα εξωτερικά σύνορα της σε «Πουρνάρες» και «Μόριες» της Ευρώπης, οι οποίες είναι υπόχρεες να «συγκρατούν τις μεταναστευτικές ροές». Συνεπώς, η μέχρι τώρα στάση της κυβέρνησης, να εξιτάρει το φαντασιακό των ακροδεξιών και τα παράπονα προς την ΕΕ, αφήνει υποψίες ότι ένα από τα κίνητρα της είναι το ζεστό ευρωπαϊκό χρήμα σε μορφή «έκτακτης οικονομικής ενίσχυσης» [7].

3. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)

Η απόφαση του ΕΔΔΑ στην N.D. και N.T. κατά Ισπανίας[8], η συμβατότητα της οποίας με το ίδιο το ευρωπαϊκό δίκαιο εύλογα αμφισβητείται συχνά, έχει εργαλειοποιηθεί και παρερμηνευθεί από όλες τις δεξιές και ακροδεξιές κυβερνήσεις ή και οργανώσεις της Ευρώπης. Η Κύπρος δε θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση, με το «πρώην» παράρτημα της Χρυσής Αυγής στη Κύπρο, ελαμ, που μόνο πρόσφατα θυμήθηκε να διαχωρίσει υποκριτικά την θέση του από τη ναζιστική εγκληματική οργάνωση της Ελλάδας, να επικαλείται συχνά την εν λόγω απόφαση[9]. Το ΕΔΔΑ δεν έκρινε ότι επιτρέπεται η μαζική απέλαση πολιτών τρίτων χωρών (ΠΤΧ), καθώς κάτι τέτοιο θα σήμαινε κατάργηση του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου 4 της ΕΣΔΑ[10] από το ίδιο το Δικαστήριο. Για να μην υφίσταται παραβίαση του άρθρου, τα κράτη μέλη οφείλουν να προβαίνουν σε εξατομικευμένη εξέταση των προσωπικών περιστάσεων κάθε προσώπου που θα απελάσουν. Το ΕΔΔΑ, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπόθεσης και όχι κατά τρόπο γενικό, έθεσε κριτήρια για τις περιπτώσεις όπου η ομαδική απέλαση δεν παραβιάζει την απαγόρευση του άρθρου 4 και τη συνεπαγόμενη υποχρέωση εξατομικευμένης εξέτασης: αν το Κράτος διαθέτει πραγματική και προσβάσιμη διαδικασία για εξατομικευμένη εξέταση και το ενδιαφερόμενο άτομο δεν ακολουθήσει αυτή τη διαδικασία, τότε το κράτος δεν ευθύνεται για μαζική απέλαση. Σε αυτή την περίπτωση ωστόσο, τίθεται ένα επιπλέον κριτήριο με βάση το οποίο θα πρέπει να εξεταστεί αν συντρέχουν σοβαροί λόγοι που σχετίζονται με το δικαίωμα στη ζωή και τον κίνδυνο βασανιστηρίων ή απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης για τους οποίους το άτομο δεν ακολούθησε τη διαδικασία.

Ως προς τις ειδικές περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, πρέπει να τονιστούν ακόμα κάποια στοιχεία που διαφοροποιούν τη συγκεκριμένη υπόθεση από την κυπριακή πραγματικότητα: το πρώτο είναι ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση υπήρχε ένας μεγάλος αριθμός ατόμων που ταυτόχρονα και μαζικά επιχείρησε με βίαιο τρόπο να περάσει τα σύνορα. Κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί ποτέ στην Κύπρο. Συμπληρωματικά, το δεύτερο στοιχείο είναι ότι το ΕΔΔΑ εξέτασε τις διαδικασίες στα χερσαία σύνορα της Ισπανίας (που στην προκειμένη αποτελούν και εξωτερικά σύνορα της ζώνης Σένγκεν, εξετάζοντας συνεπώς και τις προβλέψεις του Κώδικα Συνόρων Σένγκεν), όπου υπήρχαν σημεία συνοριακών ελέγχων στα οποία τα άτομα θα μπορούσαν να είχαν υποβάλει αίτημα διεθνούς προστασίας, χρησιμοποιώντας δηλαδή νόμιμα μέσα. Εξέτασε περαιτέρω τη δυνατότητα που είχαν στη διάθεσή τους τα άτομα να υποβάλουν αίτημα σε προξενικές αρχές της Ισπανίας. Πώς ακριβώς θα μπορούσε κάτι τέτοιο να εφαρμοστεί στην περίπτωση της Κύπρου; Η πράσινη γραμμή δεν αποτελεί σύνορο και εξάλλου δεν δίνεται πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου (πλέον) σε άτομα τα οποία εισέρχονται δια μέσου των οδοφραγμάτων αιτούμενοι άσυλο[11].

Μια αναστολή της καταγραφής αιτήσεων ασύλου θα έδινε το πράσινο φώς για μαζικές απελάσεις. Τα συμβαλλόμενα μέρη οφείλουν να μην ποινικοποιούν τους αιτητές ασύλου εξαιτίας της παράνομης εισόδου και παρουσίας τους[12] και οποιαδήποτε απόφαση παρεμπόδισης της υποβολής αίτησης ασύλου παραβιάζει τις διεθνώς αναγνωρισμένες και απόλυτες αρχές της μη επαναπροώθησης[13] και της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και άλλων μορφών απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης[14]. Η καταγραφή είναι το σημαντικότερο βήμα στη πολύπλοκη διαδικασία υποβολής αίτησης ασύλου, ενώ αναστολές και καθυστερήσεις καθιστούν ευκολότερες τις δολοφονικές και παράνομες επαναπροωθήσεις στη θάλασσα που καταγράφονται εκτενώς εδώ και χρόνια, τόσο στην Κύπρο και όσο και στην υπόλοιπη Μεσόγειο.

Τυχόν αναστολή της καταγραφής των αιτήσεων θα έκανε το εν λόγω διαρκές ανθρωπιστικό έγκλημα ακόμη ευκολότερο για τους αυτουργούς του. Η ιστορία έχει δείξει πως τα «έκτακτα μέτρα» που λαμβάνονται στα σύνορα της ΕΕ, κατά βάση σε χώρες που παίρνουν τον ρόλο πειραματόζωων της, καθορίζουν και την πολιτική της. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν τα ευρωπαϊκά hotspots που σταδιακά τα είδαμε να μετατρέπονται σε κλειστές δομές, ως μια πλέον «νομότυπη» πραγματικότητα. Η προσπάθεια σταδιακής και ύπουλης κανονικοποίησης παράνομων στην ουσία πρακτικών με πρόφαση την ανωτέρα βία, είναι οφθαλμοφανής για όποιον κοιτάει.

4. Το προσφυγικό, το μεταναστευτικό και το πολιτικό συγκείμενο

Το δίκαιο βέβαια δεν λειτουργεί πάνω και έξω από την πολιτική και τις οικονομικές δυναμικές. Ζούμε σε ένα κόσμο στον οποίο ο πλούτος μεταφέρεται συνεχώς από την περιφέρεια (τις φτωχές χώρες της Αφρικής και της Ασίας) προς τον πυρήνα των αναπτυγμένων κρατών, κυρίως της δύσης. Τα εκατοντάδες χρόνια αποικιοκρατίας και εκμετάλλευσης της περιφέρειας του πλανήτη έχουν διαδεχθεί ο νέος ιμπεριαλισμός και η νεοαποικιοκρατία. Ο πλούτος συνεχίζει να μεταφέρεται βίαια είτε με αίμα είτε αναίμακτα από τις φτωχογειτονιές του πλανήτη στις ανεπτυγμένες χώρες. Ας μην ξεχνάμε πως είναι οι δυτικοί φίλοι της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις που έδρασαν, μεταξύ άλλων, στη Συρία και το Αφγανιστάν. Είναι βαθιά υποκρισία οι χώρες της δύσης να γυρνούν τώρα την πλάτη στους χιλιάδες πρόσφυγες που οι ίδιες δημιούργησαν. Και ενώ η τάση του κυρίαρχου καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής είναι η υπέρβαση των κρατικών συνόρων, δηλαδή η επέκταση σε κάθε αγορά, σε κάθε χαραμάδα της γης, τα αστικά κράτη είναι απαραίτητοι σταθεροποιητές αυτής της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης. Τα σύνορα καταρρέουν μόνο για το κεφάλαιο ενώ για τους ανθρώπους υψώνονται τείχη. Η τυχαία συγκυρία του τόπου γέννησης του καθενός καθορίζει τις ευκαιρίες που θα έχει στη ζωή. Δεν υπάρχει τίποτα πιο λογικό από τους μη προνομιούχους της περιφέρειας να θέλουν να μεταβούν στα κέντρα συσσώρευσης του πλούτου, ψάχνοντας ένα καλύτερο αύριο για τους ίδιους και τα παιδιά τους.

Όμως, ακόμα και αν δεν πνιγούν σε κάποια ψαρόβαρκα στη Μεσόγειο, ακόμα και αν δεν βρεθούν στη νεκρή ζώνη της πατρίδας μας για μήνες ως καπρίτσιο μιας ξοφλημένης κυβέρνησης, ή ακόμα και αν γλιτώσουν τον εγκλεισμό τους σε ένα λασπωμένο στρατόπεδο συγκέντρωσης, αν δηλαδή φανούν τυχεροί, θα βρουν μια δουλειά με τους πιο εκμεταλλευτικούς όρους εργασίας, συχνά σε καθεστώς ημιπαρανομίας. Είναι αυτούς τους κατατρεγμένους που τα αφεντικά, τα ίδια αφεντικά που εκμεταλλεύονται τη φτηνή εργασία τους, βαφτίζουν ως υβριδική απειλή, προσπαθώντας να πείσουν την ντόπια εργατική τάξη πως οι μετανάστες εργάτες είναι η αιτία των δικών τους προβλημάτων. Είναι σε αυτά τα πλαίσια που η ντόπια εργατική τάξη που αγωνίζεται, έχει διεθνιστική υποχρέωση να σταθεί αλληλέγγυα σε κάθε κατατρεγμένο της γης και να αντισταθεί στην ιδεολογική εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού ζητήματος. Είναι μέσω αυτή της ιδεολογικής χειραγώγησης, δηλαδή μέσω του ρατσισμού, που η εγχώρια αστική τάξη προσπαθεί να παρουσιαστεί σε ενότητα συμφερόντων με την ντόπια εργατική τάξη, έναντι των ξένων εργατών.

Απέναντι σε αυτή την προσπάθεια του κεφαλαίου, απαντούμε με αλληλεγγύη, αντίσταση και πάλη ταξική. Ενώ το ίδιο το σύστημα αδυνατεί να βρει λύσεις στις αντιφάσεις του και η κάθε του υπόσχεση διαψεύδεται η μια μετά την άλλη καταλήγοντας, στη καλύτερη, σε απολογητικές ηθικολογίες, εμείς συνεχίζουμε με ακόμα πιο ισχυρή πεποίθηση πως ένα άλλος κόσμος δεν είναι απλά εφικτός, αλλά αναγκαίος.

[1] https://www.pio.gov.cy/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CE…

[2] Council Decision (EU) 2015/1601 of 22 September 2015.

[3] Proposal for a Council Decision on provisional emergency measures for the benefit of Latvia, Lithuania and Poland, COM/2021/752, 01/12/2021.

[4] http://www.moi.gov.cy/…/asylumser…/asylumservice18_gr….

[5] https://www.philenews.com/…/pano-apo-12-000-aitiseis….

[6] Αυτό επιβεβαιώθηκε και από το ΔΕΕ στην υπόθεση C-808/18, Ευρ. Επιτροπή κατά Ουγγαρίας, της 17ης Δεκεμβρίου 2020, παρ. 137.

[7] Φυσικά, πρόσφατα παραδείγματα υποδηλώνουν ότι η ανικανότητα της κυβέρνησης έχει ως αποτέλεσμα και τη μη έγκριση των απαραίτητων ευρωπαϊκών κονδυλίων https://politis.com.cy/…/ochi-tis-ee-gia…/.

[8] CASE OF N.D. AND N.T. v. SPAIN (Grand Chamber), 13 February 2020.

[9] Αρκετά παραδείγματα για όποιες αντέχουν να περιηγηθούν στη σελίδα τους. Τα ίδια επαναλήφθηκαν και από τον πρόεδρο του ελαμ στην ομιλία του κατά τη συζήτηση για τον κρατικό προϋπολογισμό στις 15/12/2021.

[10] «Απαγορεύεται η ομαδική απέλαση αλλοδαπών».

[11] https://politis.com.cy/…/afrikanoi-aitoyntes-asyloy…/.

[12] Άρθρο 31 της Σύμβασης της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων 1951.

[13] Η αρχή της μη επαναπροώθησης πηγάζει από το Άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης για τα Δικαιώματα των Προσφύγων 1951 και πλέον αποτελεί κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου. Προβλέπει ότι κανείς δεν πρέπει να επιστρέφεται σε χώρα όπου απειλείται η ζωή ή η ελευθερία του, ή κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.

[14] Άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).